

בימי ההמתנה האלה חיברתי אופרה קצרה בת מערכה אחת, "שאול בעין-דור", על-פי הזמנת התזמורת הקאמרית של רמת-גן. מנצחה של תזמורת זו, מיכאל טאובה, היה זכור לי היטב מן הקונצרטים הקאמריים שלו באקדמיה לזמרה בברלין. יחד עם הפסנתרן ליאוניד קרויצר והמנצח קורט זינגר יסד ב-1933 את הארגון Jüdischer Kulturbund, שבו התרכזה פעילותם של האמנים היהודים ושוחרי-התרבות היהודים בגרמניה הנאצית. טאובה היה מוסיקאי רגיש ומעודן, שהפרט המלוטש נחשב בעיניו יותר מן המבנה הדרמטי הרחב. התנזרותו מכל מחוות-ראווה עשתה אותו לחביבם של אניני-הטעם. הוא היה מלווה-לידר מעולה, ובגרמניה הרבה להופיע עם אשתו, הזמרת הנודעת אלזה ייליך. פולה ואני בילינו אתם שעות רבות של רעות טובה ומיטיבה.

אל הסיפור של שאול בעין-דור, כפי שהוא מסופר בספר שמואל, הגעתי בעצתה של מיכל זמורה, תלמידתי-לשעבר, ומיד עם הקריאה הראשונה ידעתי שמצאתי את מבוקשי: ליברית מושלמת, בעלת עוצמה דרמטית כבירה,

כתובה להרכב הקאמרי של ארבעה משתתפים: המלך שאול, בעלת האוב, שמואל העולה מן המתים, ומספר הקורא את דברי הרקע והקישור. נותר לי רק לקצר את הסיפור התנ"כי בכמה משפטים, והכול היה מוכן להלחנה. מיד עם ראשית העבודה עמדתי על הסכנה העיקרית בטיפול בטקסט מסוג זה: סכנת ההיגרות אחרי הלחנה אילוסטריטיבית מדי, כגון טרמולו של כלי-הקשת ברגע טעון מתח, קולה הפסטורלי של הקלרנית, תרועת החצוצרה הקוראת לקרב. יחד עם זה היה ברור לי שאי-אפשר לבעוט במוסכמות בצורה בוטה מדי, למשל להודיע על פריצת מלחמה בקריאה של חליל. מלכתחילה היה מוסכם שאקנע מכל ציטוט מתוך הליטורגיה המסורתית או מן הביטויים המקובלים של מוסיקה "לאומית", ואכתוב פרטיטורה אטונאלית על-פי דרכי. העובדה שהאופרה נועדה לביצוע קונצרטי לא ציערה אותי כלל, שכן הופעת-רבגוף של רוח-הנבואה הגלומה בדמותו של שמואל נראתה לי מועדת מלכתחילה לגלישה אל גבול הקיטש. מאידך, הטיל היעדר המימד הבימתי תפקיד נכבד יותר על המוסיקה, שנדרשה להפעיל את דמיונו של המאזין ולמלא את החסר באמצעים משלה.

על אף ה"סופר-מודרניות" של האופרה, היא התקבלה על-ידי הקהל באהדה ועניין; ליותר מזה לא היה אפשר לצפות. עיקר הוויכוח לא התעורר על טיבה של המוסיקה כי אם על דרך הטיפול שלי בעברית התנ"כית: יש שטענו שאני חוטא לרוח השפה ולכלליה, ויש שהיללו את המקוריות ואת החופשיות שבה אני מפיח מוסיקה במלים העתיקות. בינתיים הגיע שמעה של היצירה אל ליאונרד אייזקס מן הבי.בי.סי., שאליו התוודעתי בעת הוועידה של ה-ISCAM בחיפה. יחד עם ראש מחלקת האופרה של שירות השידור הבריטי, האתנומוסיקולוג קרוסני הולנד, האזין להקלטה שנשלחה אליו ללונדון והחליט לבצע את החיבור, בתרגום לאנגלית, בהשמעת-אולפן פומבית בניצוחי. את סיפורו של הקונצרט הזה אני מספר בהרחבה בהמשך.*

ש א ו ל ב ב י . ב י . ס י .

בזמן שהאופרה הקונצרטית שלי "שאול בעין-דור" הושמעה בארץ, נקלע לאחד הקונצרטים איש של הבי.בי.סי., התלהב והציע לי לנצח על היצירה בלונדון, בקונצרט של התזמורת הקאמרית של שירות השידור הבריטי. שמחתי מאוד ויחד עם זה נבהלתי קצת: האנגלית שלי היתה דלה ביותר, ולעמוד לפני תזמורת כשאינך יכול לדבר עם האנשים באופן חופשי, לא נראה לי מושך במיוחד.

הגעתי ללונדון כמה ימים לפני התחלת חזרות על האופרה, מתוך תקווה שיתאפשר לי להיפגש עם הזמרים פגישות אישיות כדי שלא לבזבז זמן-חזרה יקר עם התזמורת. מנהל המחלקה לא התלהב מן הרעיון; הוא הסביר לי שזה לא מקובל ולא נחוץ, שהזמרים באים לחזרה מוכנים היטב, שזה עולה כסף, ועוד ועוד, אבל אני עמדתי על שלי ובסוף הסתדר הכול בהתאם למשאלותי. נפגשתי תחילה עם הגברים, כולם בעלי מקצוע מעולים ושולטים היטב בחומר; אבל, כפי ששיערתי מראש, עוד נשאר מקום רב לשיפורים מן הצד המוסיקלי ומצד ההבעה. עם הזמרת שגילמה את תפקידה של בעלת האוב נפגשתי בסוף; היא שהתה עם בעלה, חצוצרן בלהקת ג'ז, במקום-קייט בדרומה של אנגליה ובאה ללונדון סמוך לתחילת החזרות. היא איתרה מעט לפגישה, שנקבעה לחמש אחר-הצהריים בסטודיו של הבי.בי.סי. הייתי ישוב ליד הפסנתר, מעביר את הזמן באלתור, כשנשמעה סוף-סוף הדפיקה בדלת; עניתי ב-"Please, come in" ידידותי. בהיעדר תגובה קמתי לפתוח; לפני ניצבה אשה צעירה, יפהפייה, שערה שחור וגולש כזה של בעלת האוב מעין-דור וכידה מזוודה קטנה ותיק של תווים. היא הביטה בי במבט מפוחד.

"מיסטר טל?"

"כן, בבקשה, תיכנסי".

הזמנתי אותה לשבת על-ידי והתחלנו לעבוד על התפקיד; בתווים שלטה כהלכה, אבל היתה לי הרגשה שאין לה מושג מה היא שרה: הכול היה חסר-הבעה לחלוטין. זה לא הדאיג אותי. הרי לשם-כך התעקשתי על קיום הפגישה. אמרתי לה שאני מרוצה מאוד והודיתי לה על שהכינה את התפקיד בעיילות כה רבה.

"Do you really mean that?"

"Yes, of course, why not? Good rhythm, good intonation, only on the expression we still have to work a little..."

"You mean that I sang correctly, the right notes and all?"

"Absolutely".

היא השמיעה אנחת רווחה, וכשביקשתי ממנה להסביר לי מה מדאיג אותה כל כך, סיפרה:

"התווים נשלחו אלי למקום הקיט, ואני הצצתי בהם וחשבתי: 'אלוהים, הרי זו מוסיקה מודרנית, אני לא מבינה בזה כלום, איך אני אשיר את זה? אבל אין לי ברירה, אני מוכרחה ללמוד את זה, הרי תתמתי על התוזה! אולי אכנס אל המנהל של בית-הספר למוסיקה שבמקום ואבקש ממנו עצה'.

אני נכנסת למשרד של המנהל. הוא מדפדף בתווים ואומר: 'אה, על זה את לא צריכה לשבור לך את הראש, את יכולה לשיר מה שאת רוצה, אף אחד לא ירגיש, אני בטוח שגם המנצח לא יודע יותר ממך'. אמרתי: 'איך זה יכול להיות? הרי אמרו לי שהמלחין עצמו ינצח, אז הוא לא יודע מה הוא כתב שם? ואחרי הכול, הבי.בי.סי. קיבל את היצירה לביצוע, אז מוכרח להיות בה משהו!'

'את יודעת מה, אומר לי המנהל, מלמד אצלנו איזה מורה לתיאוריה שמתמצא גם במוסיקה מודרנית, אולי הוא יוכל לעזור לך'.

שמחתי מאוד על העצה הטובה, אבל כשהגעתי לאותו מורה והגשתי לו את התווים, הוציא מכיסו עיפרון ארוך והתחיל להכניס תיקונים על כל צעד ושעל. 'זה מלא שגיאות-דפוס, הוא מסביר לי, הם לא מבינים שם כלום בארץ ההיא, לא יודעים להדפיס. אין שורה בלי שגיאה, צריך לתקן את הכול'. זה נראה לי משונה מאוד. שגיאה פה, שגיאה שם — אולי. אבל שגיאות על גבי שגיאות — איך זה ייתכן?

ובכן, אני חוזרת הביתה מיואשת לגמרי, ומאוחר בערב, כשבועלי חוזר מן הבאר ששם הוא מנגן, אני מספרת לו את הסיפור. 'מה אני אעשה?' אני שואלת אותו, 'עוד מעט מתחילות החזרות, ואני לא יכולה להופיע שם בלי כלום! הרי זה מצב איום ונורא!'

בעלי מסתכל בתווים ואומר: 'את יודעת מה? יש לי רעיון. מחר ניגש לפסנתרן של הלהקה שלנו, זה בחור ממולת, נשמע מה יש לו להגיד'.

זה לא נשמע לי משכנע ביותר: אם מנהל הקונסרבטוריון והמורה לתיאוריה לא מסוגלים לעזור לי, אז פסנתרן של להקת ג'ז יחלץ אותי מן הצרה! אבל לא היתה לי ברירה אחרת, והלכנו באמת אל הפסנתרן הזה, והוא העמיד את התווים על הכן והתחיל לנגן מן הדף, עמוד אחרי עמוד, ולשיר בקול רם את כל התפקידים, ואז הוא מפסיק ואומר: 'איזו מוסיקה נהדרת! לזה אני קורא הרמוניה, לזה אני קורא קצב, זה לא הדברים הטפשיים ששומעים בכל מקום!'

'ומה על שגיאות-הדפוס?'

'אין פה שום שגיאות-דפוס, הכול בדיוק כמו שצריך להיות.'

'ואתה תהיה מוכן לעבוד אתי על התפקיד?'

'בשמחה רבה.'

וכך היה. עבדנו עבודה טובה ורצינית, אבל עד הרגע האחרון לא היה לי מושג מי צודק: המנהל שטען שאני יכולה לשיר מה שאני רוצה, המורה לתיאוריה עם שגיאות-הדפוס שלו או פסנתרן הג'ז שהכול היה נפלא בעיניו. ועכשיו אתה אומר לי שאני שרה בסדר גמור! אתה לא יכול לתאר לך כמה הוקל לי!''

ואז התחילו החזרות עם התזמורת והביאו הפתעה חדשה. מהתזמורת שלנו הייתי רגיל שהנגנים קוראים עיתון תוך כדי המתנה לכניסה שלהם, שהרי מי שיש לו חמישים תיבות הפסקה צריך להעביר את הזמן בדרך זו או אחרת — מי יושב וסופר את התיבות! בכי.בי.סי. איש לא קרא עיתון; לעומת זאת, רובם ככולם עישנו תוך כדי נגינה, וזה היה חידוש. מולי ישב נגן הווילולה, מקטרת גדולה בזוויות פיו, ובעודו מנגן את פיסקת הסולו הקטנה שלו הוא מעווה העוויות מזרות ביותר בשפתיו ובחוטמו כדי למנוע (בלי הצלחה) שהמקטרת והקשת יתנגשו זו בזו. זה היה מראה כל כך מגוחך, שלא יכולתי להתאפק ופרצתי בצחוק.

"What is the matter, Sir?" שאל הנגן הראשון בפנים חמורות, ובהתאם למוניטין שלי כ-"enfant terrible" נגררתי אחר יצר החיקוי השמור עמי מימי ילדות והתחלתי לעוות את פני כמו נגן-הווילולה בעל המקטרת. הנגנים התגלגלו מצחוק, אבל מה שחשוב יותר: למן הרגע הזה נעלמו הסיגריות והמקטרות ולא נראו עוד, והעבודה התנהלה ברצינות וברוח טובה עד יום הקונצרט.

ליום החזרות הראשון, אחרי הפסקת הצהריים, הוזמן הקריין כדי לתרגל את תפקידו יחד עם התזמורת. השעה אחת וחצי, כולם במקומם והקריין איננו. האחראים מסתובבים במצח קמוט: לאחר לחזרה, איפה נשמע דבר כזה! ואולי קרה לו משהו? מתחילים לטלפן, לחקור, לברר, ולא מעלים כלום. כדי שהזמן לא יתבזבז לריק אני מתחיל לעבוד עם התזמורת על דברים אחרים, והנה מופיע המפקח ולוחש לי שהאיש הגיע, האם אני מסכים להכניס אותו. "איזו שאלה!" אני קורא, "הרי בשביל זה אני נמצא פה!" והבחור נכנס, נעמד לידי כמו ילד נזוף ומתחיל להסביר בשפה רפה: "מה שקרה לי הוא שאשתי ילדה בן, ובבית החולים עיכבו אותי עם כל הסידורים והטפסים, והייתי צריך עוד פעם להיכנס לאשתי כדי להחליט איזה שם לתת לילד, וכל זה לקח זמן. מכל מקום, החלטנו לקרוא לבן שלנו Saul, כי סיפרתי לאשתי על החזרה הנפלאה שהיתה לי אתך ואיזו חוויה זו היתה בשבילי." ואני מתרגש מאוד ואומר לו: "עכשיו אתה עולה על הדוכן במקומי ומספר לתזמורת מה שסיפרת לי כרגע, אני בטוח שכולם ישמחו." והוא באמת ניצב לפני הנגנים וחזר על סיפורו, וירדה על כולם מין רוממות-רוח, שעת-חג של ממש. וכזה היה גם קונצרט, ערב שכולו השראה וחגיגות, ערב בלתי-נשכח.